

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

"Искаме да се отговори на въпроса – ще получат ли хората достъп до своите досиета или не?"

Този въпрос е отправено от д-р **Любомир Павлов**, представител на Независимата федерация на труда "Подкрепа" (впоследствие депутат от СДС и шеф на Общинска банка по времето на кмета Стефан Софийански и от декември 2010 г. собственик в „Медийна група България холдинг“) към министъра на вътрешните работи ген. Атанас Семерджиев на заседание на **Кръглата маса на 6 февруари 1990 г.**

Тогава когато министърът обявява пред участниците във форума, че Държавна сигурност е закрыта.

Първо повдигане на въпроса за досиетата на Кръглата маса

Това е първото публично поставяне на въпроса за отварянето на досиетата в България след 10 ноември 1989 г.

Ген. Атанас Семерджиев се измъква със следното обяснение:

"Въпросът за досиетата подлежи на специално разглеждане и проучване. Между впрочем, уважаеми г-н Павлов, вие сте посещавали, предполагам, и САЩ – Федералното бюро за разследване дава ли на американските граждани досиетата, а те са милиони? Може би всеки втори или трети гражданин на тази страна има досие във ФБР. Във Франция, някой от вас да знае, да е осигурен достъп на гражданите до техните досиета? Това не означава, че ние не сме готови да разглеждаме този въпрос и да търсим решение в духа на тези нови ценности, които изграждат нашето общество..."

Досиета има... Но това съвсем не означава, че Федералното бюро за разследване или ЦРУ допуска в своите архиви всеки американец, който пожелае, и му дава възможност да се запознае с цялата документация. Не споделям информацията, че в другите страни всеки гражданин има достъп до своето досие".

Истинският отговор е спестен пред опозицията и българското общество. По-късно въпросът с отварянето на досиетата на ДС се оказва най-големият пропуск в декомунизационните процеси, започнали в страната и не фигурира в споразуменията от Кръглата маса. БКП, която се подготвя да се преименува в БСП (промяната в името става в началото на април 1990 г.), скрива истината за досиетата.

Опозицията няма ни най-малка представа за това, че в същото време, когато поставя за първи път въпроса за достъпа до досиетата в Държавна сигурност, вече е стартирала

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

тайна операция по тяхното унищожаване.

Върху строго секретния от особена важност документ с подробни указания за акцията стои подписа на същия този министър Атанас Семерджиев, който отклонява истинския въпрос на опозицията с приказки за досиетата на ФБР и ЦРУ. И който, както ще се окаже 19 години по-късно, [самият е бил агент на ДС](#) .

Вместо отваряне – тайно унищожаване на част от архивите

На 29 януари 1990 г. ген. Семерджиев утвърждава докладна записка рег. №IV-68, предложена четири дни по-рано от зам.-министър ген. Стоян Савов – фигурата в Държавна сигурност, която отговаря за архива на репресивния апарат на БКП и за всички специални операции на ДС зад граница през 70-те и 80-те години на миналия век. С този документ се слага началото на прочистването на архивите, на ДС. Документът, резолиран от ген. Савов и утвърден от министър ген. Семерджиев, е подготвен от дългогодишния началник на архива на ДС ген. Нанка Серкеджиева. В докладната записка на ген. Савов, маркирана с най-високия гриф "Строго секретно, от особена важност", се посочва:

"Усложнената политическа и оперативна обстановка налага някои изменения в дейността по линия на оперативния отчет и архив. Във връзка с това предлагам:

Да се назначат комисии с представители от оперативните подразделения на ДС, които да прегледат и се произнесат за унищожаването или съхранението на действащите и архивни оперативни дела и агентура.

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

От делата на изключената агентура да се запазят личните дела на чужди граждани. Работните дела да се унищожат. Личните и работни дела на секретните сътрудници – български граждани, да се унищожат. По предложение на оперативните подразделения някои от тях се запазват. За унищожените дела да се изготвя формализиран картон-заместител без имената на секретния сътрудник, а само с псевдоним и регистрационен номер. Тези картони се микрофилмират.

Оперативните подразделения предават в архива:

лични дела на чужди граждани;

лични дела на български граждани, по изключение и преценка;

в останалите случаи се предава формализиран картон-заместител;

Всички останали материали се унищожават в подразделенията."

Стремежът за бързо прочистване на архивите и оперативния отчет е толкова голям, че дори се налага утвърдената от министър Семерджиев процедура да бъде наново спешно променена само няколко дни по-късно. Причината за това е, че заповедта на Семерджиев се оказва неизпълнима в кратки срокове и преди задаващите се парламентарни избори, каквато е целта на ръководството на министерството.

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

Процедурата за унищожаване на делата е опростена с втора строго секретна докладна относно "Изменение на реда за обработка на делата от оперативния отчет и архив, утвърден в докладна записка №IV-68/29 януари 1990 г." Този документ е предложен от зам.-министър Стоян Савов на 5 февруари 1990 г., денят, в който е подписан указ за освобождаването му от поста поради пенсиониране и ден преди вътрешният министър ген. Атанас Семерджиев да говори пред Кръглата маса.

Ускоряване на тайната операция по унищожаване на досиетата

Във втория документ описаната процедура е следната:

"С докладна записка № IV-68/29 януари 1990 г., утвърдена от министъра на вътрешните работи, се определя реда за обработка на оперативните дела и делата на секретните сътрудници, подлежащи на унищожаване. В нея се предвижда за всяко от тези дела да се попълва формализиран картон-заместител, който предстои да бъде отпечатан.

В процеса на изпълнение на поставената задача беше направен разчет на времето за извличане на необходимата информация. Изчисленията показват, че за обработка на наличния масив от агентурни дела за цялата страна, на базата на утвърдените нормативи, ще се изразходват около 2800 човекодни. Това значително ще затрудни и забави реализирането на поставената цел.

Считаме, че ако се пристъпи към микрофилмиране на някои предварително определени

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

документи от делата, без да се попълва картон-заместител, задачата ще се изпълни за многократно по-малко време – за около 120 човекодни."

Това означава, че до 10 юни 1990 г., когато се провеждат първите свободни избори в България след 45-годишно управление на БКП, комунистическата партия е трябвало да прикрие своята агентура в Държавна сигурност и да заличи най-компрометиращите материали на режима.

Макар и да няма точни данни за унищожените материали, според единствената ревизия, правена от дирекция „Информация и архив“ в МВР през 1994 г., в резултат на засекретената операция от 1990 г. са унищожени около 40 процента от архивните дела в ДС. В различните управления на Държавна сигурност – по места, както е указано в заповедта на министър ген. Семерджиев, пък са унищожени оперативните дела за периода 1985-1989 г.

Впоследствие генералите Семерджиев и Серкеджиева са обвинени от прокуратурата за унищожаване на над 132 000 дела. На първа съдебна инстанция те получават ефективни присъди, но на втора първоинстанционното съдебно решение е отменено. В крайна сметка по време на правителството на Станишев проточилия се през годините на прехода съдебен процес не приключва с окончателна осъдителна присъда.

Опозицията не настоява за отваряне на досиетата на Кръглата маса

Въпреки, че опозицията поставя въпроса за досиетата още в началото на 1990 г. отварянето им изобщо не фигурира като условие в документите на Кръглата маса. Това се оказва един от най-значимите пропуски в историята на прехода в България. По-късно тогавашният лидер на СДС и впоследствие първият демократично избран президент Желю Желев си спомня:

"На Кръглата маса не е имало обсъждане на темата за досиетата. Тогавашният вътрешен министър ген. Атанас Семерджиев беше извикан за подслушването на политици от опозицията и да подпише декларация, че няма такова нещо. Истината е, че тогава нашето внимание беше ангажирано с друго – организиране на опозицията, митинги, нощни бдения, шествия. Всичко това течеше ежедневно."

В лутане на законодателно решение за досиетата

Въпросът за досиетата обаче избухва с пълна сила още в 7-то Велико Народно събрание (ВНС), сформирано след първите демократични избори през юни 1990 г. Съставена е парламентарна комисия, оглавена от журналиста и депутат от БСП Георги Тамбуев. Още преди комисията да се произнесе, през април 1991 г. във в. "Факс" е публикуван списък с 33 имена на народни представители под заглавието "Списък на доносниците във ВНС".

Имената са предимно на депутати от опозицията от БЗНС. Скандалът принуждава парламентът да излезе със специална декларация, с която публикацията е определена като противозаконна. Комисията "Тамбуев" обаче така и не приключва дейността си с доклад и по този начин позволява въпроса за досиетата да се използва за манипулиране на политическия елит и обществото.

При правителството на СДС (1991-1992) досиетата не са обект на законодателно решение. Едва в края на 1992 г., когато правителството на Филип Димитров губи парламентарната подкрепа на ДПС и е ясно, че си отива, то задължава МВР да издава така наречените служебни бележки за "чисто минало". За издаването им е необходимо гражданите, доброволно да подадат молба, с която се установява дали имат връзки или не с ДС. Правителството на Беров преустановява тази временна стъпка.

Отмяна на секретността върху документите на ДС

През 1994 г. по предложение на депутата от СДС Любомир Павлов Народното събрание приема решение (обнародвано в Държавен вестник, бр. 86 от 21 октомври 1994 г.), с което обявява, че документите на ДС не представляват държавна тайна.

Решението гласи, че „сведенията за организацията, методите и средствата при изпълнението на специфичните задачи на органите на Държавна сигурност, както и агентурната информация на тези органи, отнасящи се или свързани с периода до 13 октомври 1991 г., не се считат съставлящи държавна тайна по смисъла на точки 19 и 20 от Списъка на фактите, сведенията и предметите, които съставляват държавна тайна на Република България”.

С това решение на практика архивите на ДС престават да бъдат секретни. Решението обаче остава без приложение, защото липсва процедура, по която да се осъществява достъпа до архиви на ДС. Една голяма част продължава да се съхранява в МВР, а друга в сформираните след 1989 г. нови специални служби на мястото на различни структури на ДС.

Първото отваряне на досиетата

Отварянето на досиетата в България е регламентирано за първи път със закона през 1997 г., едва 7 години след рухването на комунизма в Източния блок.

До това решение, срещу което БСП винаги се е обявявала против, се стига след приетата от народните представители на 8 май 1997 г. "Декларация за национално спасение", обединяваща приоритетите за излизане от тежката криза, в която страната е

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

изпаднала в резултат на управлението на БСП и правителството на Виденов. Към първоначалния текст на документа е добавено и решение "за отваряне на досиетата на политиците, висшите магистрати и администратори", като целта е да бъде прекъсната "тяхната зависимост от бившите тайни служби за сигурност".

Социологическите изследвания през 1997 г. показват, че 81 процента от българите са за отваряне на досиетата. Първоначално от Обединените демократични сили заявяват, че ще отворят 250 000 досиета на хора във властта. Впоследствие кръгът на засегнатите лица е значително стеснен. Създадената със закона комисия се оглавява от министъра на вътрешните работи Богомил Бонев, а нейни членове са ръководителите на различни специалните служби, наследили отделни управления и архиви на бившата ДС.

Министър Бонев изготвя списък с 93 имена на сътрудници на ДС, но в парламента са обявени само 23 души, тъй като Конституционният съд приема, че не следва да се огласяват така наречените картотекирани сътрудници, за които в архивите на ДС са останали само картончета за принадлежност към агентурния апарат на репресивния апарат на БКП. Конституционните съдии решават още, че президента на републиката, както и те самите не подлежат на проверка за съпричастност към ДС. Впоследствие се оказва, че част от конституционните съдии, гласували това решение са агенти на ДС.

Вторият опит за отваряне на досиетата и последвалата отмяна на закона

Законът от 1997 г. претърпява значителна поправка през 2001 г., броени месеци преди парламентарните избори. С него е създадена нова комисия, в която всяка от парламентарно представените политически партии има свой представител (Евролевицата и ДПС подкрепят закона), а част от членовете са независими архивисти и историци, предложени от Министерския съвет.

Комисията е оглавена от депутата от СДС Методи Андреев. След идването на правителството на Симеон Сакскобургготски обаче дейността на комисията "Андреев" е затруднена от министъра на вътрешните работи Георги Петканов. Няколко месеца

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

по-късно, през април 2002 г., законът за досиетата е изцяло отменен, в резултат на което дейността на комисията "Андреев" е преустановена. Това става с гласовете на НДСВ, ДПС и БСП.

По този начин въпросът за досиетата отново е "замразен". С приемането на Закона за защита на класифицираната информация през 2002 г. документите на ДС са обявени за класифицирана информация. Въпреки разпоредбите за декласификация (разсекретяване) в същия закон нито една специална служба, в която се съхраняват архиви на ДС, не изпълнява закона и не разсекретява архиви на ДС. Служебният архив на комисията „Андреев” остава заключен в новосформираната Държавна комисия по сигурността на информацията. Срещу това решение на Министерския съвет бившият зам.-председател на комисията „Андреев” Евгени Димитров води съдебно дело във Върховния административен съд и го печели.

Принудителният политически консенсус за отваряне на архивите на ДС

Въпросът от необходимостта за отваряне на досиетата отново става актуален най-неочаквано през лятото на 2006 г. Тогава [избухва поредния скандал с тайните архиви на ДС, в дъното на който стои министърът на вътрешните работи Румен Петков](#). Той посяга към досиетата в желанието си да отклони общественото внимание от дълбоките проблеми на МВР в противодействието на организираната престъпност и корупцията и сериозните критики на Европейската комисия в тази посока.

Министър Петков разрешава да бъдат разсекретени няколко специално подбрани досиета на журналисти, сред които и на критикуващия го водещ на Нова телевизия Георги Коритаров. Инициативата му обаче предизвиква лавинообразна обществена реакция за отваряне на всички досиетата и след среща лидерите на тройната коалиция Симеон Сакскобургготски, Ахмед Доган и Сергей Станишев са принудени да приемат политическо решение за ново законодателство за досиетата. Освен силния обществен натиск важна роля за приемането на закона изиграват и поставяните пред Европейската комисия от някои евродепутати от групата на Зелената партия въпроси за влиянието на Държавна сигурност в България.

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

[Новият закон е гласуван от парламента през декември 2006 г.](#), броени дни преди приемането на България в Европейския съюз. Законът има най-широкото поле на приложение от всички дотогавашни опити за отваряне на архивите на ДС, като включва оповестяването на сътрудниците на ДС не само в изпълнителната, законодателната и съдебната власт, но също така и в медиите и редица други обществени сектори. Законът за досиетата е един от малкото законодателни актове приет макар и с принудителен консенсус от управляващите и от парламентарната опозиция. За първи път той е подкрепен и от наследницата на БКП - Българската социалистическа партия.

През 2007 г. парламентът избира и състава на [нова 9-членна комисия с председател депутата от БСП Евтим Костадинов.](#) За четирите години от 5-годишния си мандат [тя обявява над 5000 агенти на Държавна сигурност](#) в различни държавни и обществени сектори.

През февруари [комисията открива създадения от нея Централизиран архив за документите на Държавна сигурност,](#) в който се събират архивите на ДС, съхранявани дотогава в различни специални служби.

Същинското изпълнение на закона в частта му по предаването на архивите на ДС на независимия държавен орган започва при правителството на Бойко Борисов през 2010 г.

Тогава за първи път [ръководство на МВР в лицето на министър Цветан Цветанов и зам.-министъра на вътрешните работи Веселин Вучков предприемат реални действия](#) за изпълнение на закона за досиетата от 2006 г. и прехвърлянето на архивите под разпореждане на комисията.

Отварянето на архивите на Държавна сигурност

Написано от Христо Христов
Четвъртък, 28 Април 2011 09:13

Това е и най-мощното прехвърляне на архивни материали след промените в България. Само от [МВР в Централизирания архив до март 2011 г. в са предадени над 1 млн. архивни единици.](#)